

BORSA İSTANBUL İŞLETMELERİ İÇİN SINIRLI OLUMLU DENETİM GÖRÜŞLERİNİN NEDENLERİNE İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME

NİGAR ÖZÇETİN*

*Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Yozgat Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Bölümü, nigar.ozcetin@bozok.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-0831-0911>.

ÖZ

Yeterli kanıt toplanmasına ve genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uyulmasına rağmen denetçiler, finansal tablolarda bazı yanlışlıklar olduğuna dair sınırlı olumlu görüş vermektedirler. Çalışmada, 2022 yılında Borsa İstanbul'da faaliyet gösteren 599 işletmenin denetim raporları içerik analizi yöntemi ile incelenmiş ve sınırlı olumlu görüş alan 44 işletme belirlenmiştir. Bu işletmelerin bağımsız denetçilerinin, sınırlı olumlu görüş vermelerinin nedenleri belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca çalışmada, olumlu veya sınırlı olumlu görüş alan işletmelerin denetim raporlarında, dikkat çekilecek hususlar başlığı altında hangi açıklamalara yer verdikleri konusu da yer almaktadır. Çalışma sonucunda; 2022 yılında Borsa İstanbul'da faaliyet gösteren işletmelerin sınırlı olumlu görüş almalarının nedenleri olarak; dava ve icra takipleri, finansal yatırımların değerlendirilmesi, serbest karşılık ayrılması konularının başta yer aldığı görülmektedir. Bunun yanında; işletmenin sürekliliği ile ilgili belirsizlik, işletme aleyhine açılmış davalar gibi konular en fazla dikkat çekilen hususlar olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Denetçi Görüşleri, Sınırlı Olumlu Denetim Görüşü, Borsa İstanbul

Editör / Editor:
Ayşe CİNGÖZ,
Erciyes Üniversitesi, Türkiye

***Sorumlu Yazar/ Corresponding Author:**
Nigar ÖZÇETİN,
nigar.ozcetin@bozok.edu.tr

JEL:
M40, M41, M42.
Geliş: 1 Şubat 2023
Received: February 1, 2023
Kabul: 3 Haziran 2024
Accepted: June 3, 2024
Yayın: 31 Ağustos 2024
Published: August 31, 2024

Atıf / Cited as (APA):
Özçetin, N. (2024),
Borsa İstanbul İşletmeleri İçin Sınırlı Olumlu
Denetim Görüşlerinin Nedenlerine İlişkin Bir
Değerlendirme, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve
İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 68, 81-90,
doi: 10.18070/erciyesiibd.1430114

AN EVALUATION OF THE REASONS FOR GIVING LIMITED POSITIVE AUDIT OPINIONS FOR BORSA ISTANBUL COMPANIES

ABSTRACT

Despite collecting sufficient evidence and complying with generally accepted accounting principles, the auditors express a limited positive opinion that there are some misstatements in the financial statements. In the study, the audit reports of 599 businesses operating in Borsa Istanbul in 2022 were examined with the content analysis method and 44 businesses that received a limited positive opinion were identified. We tried to determine the reasons why the independent auditors of these businesses gave a limited positive opinion. In addition, the study also includes the explanations that companies with positive or limited positive opinions include in their audit reports under the heading of matters to draw attention to. In the results of working; The reasons why businesses operating in Borsa Istanbul will receive limited positive opinions in 2022 are; it is seen that the issues such as litigation and enforcement proceedings, valuation of financial investments, and setting free provisions are at the forefront. Besides; issues such as uncertainty regarding the continuity of the business and lawsuits filed against the business were determined to be the issues that attracted the most attention.

Keywords: Auditor Opinions, Limited Positive Opinion, Borsa İstanbul.

GİRİŞ

Sermaye akışının önündeki engellerin azalması, artan piyasa entegrasyonu ve yüksek frekanslı ticaret platformlarının geliştirilmesi, yatırımcıların daha geniş bir sermaye piyasası setine katılmasını sağlamaktadır. Bununla birlikte, bu gelişmeler aynı zamanda daha fazla piyasa oynaklığına da katkıda bulunmaktadır. Bütün bunların sonucu olarak, denetçi tarafından doğrulanmış finansal tablolara ve ilgili finansal muhasebe bilgilerine olan talep her zamankinden daha önemli hale gelmektedir (Sultana, Singh ve Zahn, 2015, 72).

Son 20-30 yılda dünyayı etkileyen muhasebe skandalları nedeniyle, hem yasa koyucular hem de yatırımcılar finansal raporlamanın kalitesiyle giderek daha fazla ilgilenmeye başlamışlardır (Sultana vd., 2015, 72). Muhasebe skandallarından, Enron, Worldcom ve Parmalat skandalları dünya çapında büyük yankı uyandırmışlardır. Türkiye’de ise, İmar Bankası ve Pamukbank olayları örnek gösterilebilir.

Denetim kalitesindeki zayıflıklar, düzenleyici kurumlar için gerçek bir endişe kaynağıdır. Borsanın güvenilir bir şekilde faaliyet sunabilmesi için güvenilir finansal tablolara ihtiyaç duyulması sonucunda (Cordoş ve Fülöp, 2015, 129) denetim kalitesi, düzenleyici kurumlar için gerçek bir endişe kaynağı haline gelmektedir (Rusmin ve Evans, 2017, 193). Finansal tabloların denetlenmesinden sorumlu olan bağımsız denetçiler ise, sermaye piyasalarının gelişmesi, ekonomik çevrenin sağlıklı olarak oluşturulması ve sürdürülmesi, finansal bilgilerin sağlanması ve tasarrufların ekonomiye aktarılmasının özendirilmesinde önemli bir rol üstlenmektedirler (Özveren ve Türel, 2021, 430).

Sermaye piyasasının gelişmesi ve güvenilir olması konusunda bu kadar önemli olan denetçi görüşlerinin incelenmesi ve finansal tabloların hazırlanmasından sorumlu olan yöneticilerin bilmeyerek yapmış oldukları hataların düzeltilmesinin sağlanması gerekmektedir. Bu amaçla çalışmamızda, 2022 yılında sınırlı olumlu görüş almış olan denetim raporlarının nedenleri ve sonuçları ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada sınırlı olumlu görüş alan işletmeler ve sektörel dağılımları, sınırlı olumlu görüş nedenleri ve sonuçlarına değinilmektedir ve denetçi görüşlerinde yer alan sınırlı olumlu görüş nedenleri ve sonuçları ayrıntılı olarak yer almaktadır. Bununla birlikte, işletmelerin sadece sınırlı olumlu görüş almalarının nedenlerinin incelenmesinin yeterli olmayacağı, aynı zamanda gelecek çalışmalar için finansal tabloların hazırlanmasından sorumlu olan yöneticilerin bu konulardaki eksikliklerin nedenlerinin de belirlenmesi konusunda faydalı olacağı düşünülmektedir. Muhasebe standartları ve düzenleyici kurumların, açık ve net finansal tabloların hazırlanmasıyla ilgili bilgiler vermesine rağmen, finansal tabloların standartlara uygun olarak hazırlanmamasının basit bir bilgi eksikliğinden mi yoksa hile kaynaklı mı olduğu konusunda araştırmalar yapılması gerekmektedir. Finansal tabloların standartlara uygun olarak hazırlanmamasının sebepleri farklı olabilir. Finansal tabloların standartlara uygun hazırlanmamasının sebeplerinden biri, muhasebe ekibinin veya yöneticilerin belirli muhasebe standartları hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması olabilir. Diğer sebep, muhasebe standartlarının karmaşıklığı veya belirsizliği nedeniyle finansal tablolar yanlış yorumlanması veya yanlış uygulanması olabilir. Son olarak, işletmelerin finansal performanslarını daha iyi göstermek amacıyla bilinçli olarak bilanço kalemlerini manipüle etmeleri veya finansal raporları yanıltıcı bir şekilde sunmaları gibi hile kaynaklı olabilir. Bu amaçla gelecek çalışmalarda bu konuların dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir.

Bu çalışmada; bağımsız denetimin tarihçesi, daha sonra denetçi görüş türleri, literatür taraması, çalışmanın amacı ve yöntemi, çalışmanın bulguları ve son olarak sonuç ve öneriler yer verilmektedir.

I. BAĞIMSIZ DENETİMİN TARİHÇESİ

Denetimin tarihçesi Milattan 3000 yıl öncesine dayanmaktadır (Maliye Hesap Uzmanları Derneği, 2013, 11). Son 500 yıl öncesine bakıldığında ise, özellikle hileli işlemlerin önüne geçmek ve finansal tabloların güvenilirliğini arttırmak amacıyla yasalar ve düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. Bunlardan ikisi, hileli finansal tabloların azaltılması ve yanıltıcı işlemler veya hileli iflaslar sebebiyle 1673 yılında çıkartılan Fransız Emirnamesi ile 1884 tarihli fiktif kar dağıtımlarını önlemek amacıyla Prusya’da çıkartılan yasadır (Maliye

Hesap Uzmanları Derneği, 2013, 12).

20. Yüzyılın başına gelindiğinde, denetçi raporundan, erken dönem İngiliz etkisinin bir yansıması olarak, genellikle bir sertifika olarak bahsedilmiştir. Denetçiler, standartlaştırılmamış bir raporla tutarların gerçek, adil, doğru veya benzeri bir şey olduğunu onaylamışlar ve çoğu durumda rapor bir ya da iki cümle içermiştir (Church, Davis ve McCracken 2008, 70). Diğer durumlarda ise, önemli hesaplara ve/veya işlemlere atıfta bulunularak raporda daha fazla ayrıntıya yer verilmiştir. Ancak denetçi raporunun standartlaştırılması söz konusu olmadığından kullanıcılar, denetim raporunun iletildiği güvence düzeyine ilişkin kararlarını kendileri vermek zorunda kalmışlardır (Church vd., 2008, 73).

İngiltere’de 1879 yılında anonim ortaklık olarak kurulmuş bankalar için yıllık zorunlu denetim şartı getirilmiştir. 1900 yılında çıkarılan Anonim Ortaklık Yasası (Companies Act of 1900) ile ticaret odasına kayıtlı tüm şirketler dahil olacak şekilde yasanın kapsamı genişletilmiştir (Maliye ve Hesap Uzmanları Derneği, 2013, 13). ABD’de ise; 1929’daki borsa çöküşünün ardından, Amerikan Muhasebeciler Enstitüsü (AIA) ve New York Menkul Kıymetler Borsası (NYSE), finansal raporlama uygulamalarını iyileştirmek ve kullanıcıları eğitmek için ortaklaşa çalışmışlardır. Denetçi raporunun, bir şirketin genel olarak belirlenmiş muhasebe ilkelerini takip edip etmediğini belirtmesini tavsiye etmişlerdir. 1934 yılında ise NYSE, bir kapsam ve bir görüş paragrafı içeren standart bir raporun benimsenmesini şart koşturmuştur. Kapsam paragrafı, bir denetimin neleri içerdiğine dair bir açıklama sağlamıştır. Denetçi, muhasebe kayıtlarını test etmiş, şirket çalışanlarından kanıt ve açıklama almış ve muhasebe yöntemlerinin uygunluğunu değerlendirmiştir (Church vd., 2008, 73).

Sonraki 60 yıl boyunca muhasebe mesleği ve düzenleyici kurumlar, denetçi raporunun üslubuyla birlikte eksik, standart olmayan raporların doğasına odaklanmışlardır. 1947’de Denetim Prosedürleri Beyanı (SAP) No.23, şartlı görüşlere ve görüş bildirmekten kaçınmaya izin vermiştir. 1961’de ise, (SAP) No.31 ile, olumsuz görüşler getirmiştir. Sarbanes- Oxley Yasası’nın kabulü ile denetçi raporu, tespit edilen önemli zayıflıkların açıklanması da dahil olmak üzere hem mali tablolar hakkında görüş bildirmiş hem de mali raporlama üzerindeki iç kontrol hakkında bir görüş içerebilmiştir (Church vd., 2008, 73). ABD’de PCAOB, “AS 3101 Denetçinin Sınırlı Olumlu Görüş Bildirdiğinde Finansal Tabloların Denetimine İlişkin Raporu” standardı 15.12.2017 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu standartta kritik denetim konuları (CAM) üzerine düzenlemeler yapılmıştır. Kritik denetim konularının açıklanması zorunluluğu, borsada işlem gören büyük işletmelere 30 Haziran 2019, diğer işletmelere ise 15 Aralık 2020 tarihinde veya sonrasında yayınlanan raporlar için getirilmiştir. Kritik denetim konuları içinde, finansal tablolar için önemli olan ve finansal tabloların denetiminden kaynaklanan hesaplara veya açıklamalara ilişkin konular yer almıştır. Bu konular, denetim komitesine iletilen veya iletilmesi istenen konular olarak belirtilmiştir (Karapınar ve Dölen, 2020, 766).

Türkiye’de ise; Seri X, No: 22 “Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ”, 12.06.2006 tarihinde yayınlanmıştır. Bu tebliğ ile Türkiye’deki düzenlemeler, uluslararası düzenlemeler ile uyumlu hale gelmiştir. Uygulanmaya 01.01.2007 tarihinden sonraki denetim raporları ile başlanan bu tebliğ ile denetim raporlarının içerik, şekil ve türleri değiştirilmiştir. Başlık, muhatap, giriş paragrafı, işletme yönetiminin sorumluluğu, bağımsız denetçinin sorumluluğu, denetçi görüşü, denetçinin imzası, denetim raporunun tarihi ve denetim kuruluşunun adresi denetim raporunda bulunması gereken unsurlar olarak belirtilmiştir. Denetim raporuna, bağımsız denetçinin sorumluluğu ve işletme yönetiminin sorumluluğu bölümleri eski düzenlemelere ek olarak eklenmiştir (Uyar ve Çelik, 2009, 141). Son olarak IAASB’de 2011-2015 yıllarında yürütülen çalışmalar sonucunda “Finansal Tablolara İlişkin Görüş Oluşturma ve Raporlama (ISA 700)” ve “Kilit Denetim Konularının Bağımsız Denetçi Raporunda Bildirilmesi (ISA 701)” konulu standartlar yayınlanmıştır. Bu standartlarla denetim raporunun biçim ve içeriğinde önemli değişiklikler yapılmasının yanında kilit denetim konularının denetim raporlarında yer alması sağlanmıştır (Kavut ve Güngör, 2018, 60).

II. DENETÇİ VE DENETÇİ GÖRÜŞLERİ

Denetim raporunun hazırlanmasından sorumlu olan denetçiler, bir işletmenin makul bir süre boyunca sürekliliği devam ettirme kabiliyetine ilişkin önemli şüpheler olup olmadığını değerlendirme ve finansal tabloların güvenilirliğine ilişkin görüş bildirme sorumluluğuna sahiptir (Carson vd., 2013, 354). Denetim raporu ise, işletmenin sürekliliğine ve finansal tabloların güvenilirliğine ilişkin denetçi görüşünü içermektedir (Habib ve Bhuiyan, 2011, 32).

Denetçi yılsonu finansal tabloları için yapılan denetimde gerekli tüm denetim tekniklerini uygulamak suretiyle kanıt toplamaktadır. Dolayısıyla bu topladığı kanıtlar neticesinde olumlu, olumsuz, sınırlı olumlu görüş ya da görüş bildirmekten kaçınma gibi bir güvenceyi finansal bilgi kullanıcılarına verebilmektedir (Kaval, 2008, 172).

Denetçi 4 tür görüş oluşturmaktadır (Kaval, 2008, 181; Selimoğlu ve Uzay, 2011, 163):

1.Olumlu Görüş: Yeterli kanıt toplanması ve bu kanıtların değerlendirilmesi sonucunda finansal tabloların önemli hatalardan uzak olduğunun görüldüğü durumlarda verilen görüş türüdür.

2.Sınırlı Olumlu Görüş (Şartlı): Yeterli kanıtın toplandığı ve genel olarak muhasebe ilkelerine uyulduğu, bazı küçük yanlışlıklar olsa bile finansal tablolara tamamiyle güvenilemeyecek durumların söz konusu olmadığı durumlarda verilen görüş türüdür.

3.Olumsuz Görüş: Yeterli kanıt toplandığı ancak yanlışlıkların tek başına veya toplu olarak finansal tablolar için önemli ve etkisinin çok yaygın olduğu durumlarda verilen görüş türüdür.

4.Görüş Bildirmekten Kaçınma: Yeterli kanıt toplanmasına rağmen bazı durumların ortaya çıkmasından dolayı görüş oluşturulamaması durumlarında verilen görüş türüdür.

BDS 705 Standardına göre denetçinin sınırlı olumlu görüş vermesinin nedenleri aşağıdaki gibi belirtilmiştir (Ayanoğlu ve Dölen, 2020, 704):

1.Yanlışlıklar tek başına veya toplu olarak önemli, ancak finansal tablolarda yaygın değildir.

2.Tespit edilmemiş yanlışlıkların finansal tablolar üzerindeki muhtemel etkileri önemli, ancak yaygın değildir.

3.Denetçinin finansal tablolara ilişkin sınırlı olumlu görüş vermesi halinde denetim raporunda yer alan görüş paragrafında "Sınırlı Olumlu Görüş (Şartlı Görüş)" başlığını kullanması gerekir. Buna ek olarak BDS 700'ün zorunlu kıldığı belirli unsurların yanında denetim raporuna sınırlı olumlu görüşe sebep olan hususun açıklamasını (tanımını) içeren bir paragraf eklemelidir. Bu paragrafın, denetim raporundaki görüş paragrafının hemen öncesinde ve "Sınırlı Olumlu Görüşün (Şartlı Görüşün) Dayanağı" başlığı altında yer alması gerekir (Altaş, 2016, 144).

Görüldüğü gibi denetçinin sınırlı olumlu görüş vermesi için yanlışlıkların ve muhtemel etkilerinin önemli ancak yaygın olmaması gereklidir.

III. LİTERATÜR TARAMASI

Ulusal ve uluslararası literatürde denetçi görüşleri ve denetim raporları ile ilgili çalışmalar aşağıda yer almaktadır.

Uyar ve Çelik (2009), yapmış oldukları çalışmada İMKB'de işlem gören 316 şirketin 2006 yılı denetim raporlarını incelemişlerdir. Çalışmada, denetim raporlarının hazırlanması sırasında, Uluslararası Denetim Standartları ve Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yayınlanan tebliğlere uygunluk dereceleri incelenmiştir. Aynı zamanda denetim görüşleri ile denetim şirketleri ve denetim raporlarının eski düzenleme ve standartlara uygunluk dereceleri ile denetim şirketleri arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre; denetim raporlarının denetim şirketlerine göre duyarlılık düzeyleri farklılaşmakta, denetim raporları eski standartlara ve düzenlemelere göre hazırlandığında farklılaşmakta, denetim raporları genellikle dört büyük denetim firması tarafından hazırlanmakta ve olumlu denetim raporu verilmektedir. Bunun yanında şartlı ve görüş bildirmekten kaçınan denetim raporları ise, dört büyük denetim firması dışındaki firmalar tarafından düzenlenmektedir.

Sekizsu ve Ertaş (2018), yapmış oldukları çalışmada, 2013-2014 yıllarında borsada işlem gören 380 işletmenin, Kamuyu Aydınlatma Platformu'nun internet sitesinde yayınlanan bağımsız denetim raporlarını incelemişlerdir. Çalışma sonucunda, 2013 yılındaki

denetim görüşlerinde; Türk Denetim Standartları veya SPK Denetim Standartlarının uygulanmasının denetim görüşünü değiştirmediği ortaya çıkmıştır. Çalışmada, denetim görüşlerinin, denetim şirketlerine göre farklılaştığı, denetimde kullanılan standart setine göre farklılaşmadığı belirlenmiştir. Standart seti ise, denetim şirketlerine göre farklılaşmaktadır. 2014 yılında ise; denetim görüşleri, denetim şirketleri ve standart setine, standart seti de denetim şirketlerine göre farklılaşmaktadır.

Ayanoğlu ve Dölen (2020), yapmış oldukları çalışmada Borsa İstanbul'da işlem gören işletmelerin 2017-2018 yıllarındaki denetim raporlarını incelemişler, sınırlı olumlu görüş verilen raporların verilme nedenlerini içerik analizi yöntemi ile belirlemişlerdir. Çalışmanın sonucunda; 2018 yılında 42 şirket ve 2017 yılında 18 şirket olmak üzere toplam 60 adet sınırlı olumlu görüş içeren rapor düzenlenmiştir. Sınırlı olumlu görüş nedenleri ise; iştirakler ve bağlı ortaklıklar ile ilgili hususlar, alacaklar, finansal sıkıntı ve karşılıklar ile ilgili konulardır.

Özveren ve Türel (2021), yapmış oldukları çalışmada Borsa İstanbul'da yer alan işletmelerin 2016-2020 yılları arasında yayımlanan 5 yıllık denetim raporlarını incelemişlerdir. Toplam 2449 denetim raporunun incelenmesi sonucunda dört büyük denetim şirketi ile diğer denetim şirketlerinin denetledikleri şirket sayıları, cinsiyetlerine göre sorumlu ortak baş denetçilerin dağılımı, verilen denetim görüşü türleri, sorumlu ortak baş denetçi başına düşen denetim sayısı, görüşlerin denetim şirketleri bazında dağılımı belirlenmiştir.

Ece ve Çadırcı (2022), yapmış oldukları çalışmada BIST 100'de yer alan 2010/Q1 -2021-Q3 dönemi için finansal olmayan 77 firmanın denetim görüşlerini incelemişlerdir. Çalışmada Driscoll-Kraay Tahmin yöntemine göre olumlu denetim görüşünün firma piyasa değerini pozitif etkilediği belirlenmiştir. Denetim görüşünün, görüş bildirmekten kaçınma şeklinde olması durumunda ise negatif etkilediği sonucu ortaya çıkmıştır.

Sevim ve Paça (2022), yapmış oldukları çalışmada BDS 570 İşletme Sürekliliği Standardına göre denetçilerin işletme sürekliliği görüşü ile ilgili bir regresyon modeli oluşturulmaya çalışılmışlardır. Çalışmada aynı zamanda denetçilerin görüşlerini etkileyen faktörler belirlenmeye çalışılmıştır.

Yaşar ve Çetin (2023), yapmış oldukları çalışmada, BIST'de işlem gören 379 şirketin 2017-2021 yıllarına ait denetim raporlarını incelemişler ve raporlarda imzası bulunan sorumlu denetçi cinsiyetinin kilit denetim konuları, denetim raporu gecikmesi gibi konulara etkilerini araştırmışlardır. Çalışmanın sonucunda; 2017-2021 yılları arasında düzenlenen denetim raporlarının %85'inin erkek sorumlu denetçiler, %15'inin ise kadın sorumlu denetçiler tarafından imzalandığı görülmektedir. Kadın denetçi sayısının az olmasının sonucunda, denetim görüş türleri, kilit denetim konusu sayısı, denetim rapor gecikmesi gibi konularda farklılıklar olabileceği bulguları ortaya çıkmaktadır.

Firth (1978) piyasanın denetçilerin sınırlı olumlu görüş vermesine olumsuz tepki verdiğine dair kanıt sağlamıştır (Church vd., 2008, 82).

Chow ve Rice (1982), yapmış oldukları çalışmada, sınırlı olumlu görüş verilmesinin denetçi değiştirme davranışı üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmada SEC'e kayıtlı işletmelerden oluşan rastgele bir örneklemeden elde edilen sonuçlar, işletmelerin sınırlı olumlu görüş aldıktan sonra daha sık denetçi değiştirdiği iddiasını desteklemiştir. Ancak, sınırlı olumlu görüş alan işletmelerin, daha az sınırlı olumlu görüş verme geçmişi olan denetim firmalarına geçtiği tespit edilmemiştir.

Choi ve Jeter (1992), yapmış oldukları çalışmada, sınırlı olumlu görüş alan denetim raporlarının yayınlanmasından sonra piyasanın, kazanç duyurularına duyarlılığının önemli ölçüde azaldığını tespit etmişlerdir.

Krishnan vd. (1996), yapmış oldukları çalışmada, sınırlı olumlu denetim görüşü verilmesinin denetçi değiştirmeyi doğruladığı görüşünü doğrulamışlardır. Ek olarak, denetçilerin geçiş yapanlara sınırlı olumlu görüş verme olasılığının daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

Firth (2002), yapmış olduğu çalışmada, denetçilere ödenen denetim dışı hizmet ücretleri (danışmanlık ücretleri) ile sınırlı olumlu denetim görüşünün verilmesi arasındaki ilişkileri incelemiştir. Danışmanlık ücretleri nispeten yüksek olan işletmelerin, olumlu görüş alma olasılığının daha yüksek olduğunu belirlemiştir.

Azım ve Ahmed (2021), yapmış oldukları çalışmada, Bangladeş'te

Dhaka Borsası'nda 2014-2018 yılları arasında beş yıl boyunca işlem gören işletmeler için verilen denetim raporlarını değerlendirmişlerdir. Bu yıllarda olumsuz ya da görüş bildirmekten kaçınma raporu bulunmamıştır. Yalnızca sınırlı olumlu görüş alan bazı raporlar bulunmuştur. Bunun yanında Bangladeş'te işletmelerin sadece % 5'inin dört büyük denetim firması tarafından denetlendiği ortaya çıkmıştır. Dört büyük denetim firmasının, uluslararası bağlantıları ve fiyat rekabeti nedeniyle Bangladeşli işletmelerin finansal durumlarını kontrol etmekte isteksiz oldukları belirlenmiştir. Paydaş baskısının, sınırlı olumlu görüş verilmesini bile zorlaştırdığını, aynı zamanda olumsuz veya görüş bildirmekten kaçınma görüşlerinin müşteri kaybına yol açacağı için denetim firmalarının bu şekilde görüş bildirmesine izin verilmediği belirtilmiştir.

IV. ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Bu çalışmada; Borsa İstanbul'da yer alan 599 şirketin 2022 dönemine ait denetim raporları içerik analizi yöntemi ile incelenmiş ve denetim raporlarında sınırlı olumlu görüş bildiren denetçi görüşüne dayanak oluşturan nedenler ortaya koyulmuştur. Araştırmada veriler, 2002 yılında Borsa İstanbul'da işlem gören işletmelerin Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP)'nin internet sitesinde yayınlanan denetim raporlarının incelenmesi sonucu elde edilmiştir. İncelenen raporlardan sınırlı olumlu görüş alan ve dikkat çeken hususlara yer verilen toplam 56 işletmenin denetim raporu içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Dikkat çeken hususlara yer veren işletmeler arasında sınırlı olumlu görüş alanların yanında olumlu görüş alan işletmelerde bulunmaktadır.

V. ÇALIŞMANIN BULGULARI

Çalışmanın bulguları, işletmelerin ve sektörel dağılımlarının gösterildiği genel bilgiler ile sınırlı olumlu denetici görüşlerinin nedenlerinin ve sonuçlarının yer aldığı denetim raporunda yer alan açıklamalar olarak ikiye ayrılmaktadır.

A. Genel Bilgiler

Çalışmamızda 2022 yılında Borsa İstanbul'da faaliyet gösteren 599 şirketin 44'ü sınırlı olumlu denetim görüşü almıştır. Aşağıda Tablo 1'de sınırlı olumlu denetim görüşü alan işletmeler, Tablo 2'de ise bu işletmelerin sektörlere göre dağılımları yer almaktadır.

TABLO 1 | Sınırlı Olumlu Görüş Alan İşletmeler

1. Akdeniz Yatırım Holding A.Ş.	22. Martı Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A. Ş.
2. Aksu Enerji ve Ticaret A.Ş.	23. Mazhar Zorlu Holding A. Ş.
3. Albaraka Türk Katılım Bankası A. Ş.	24. Menderes Tekstil Sanayi ve Ticaret A.Ş.
4. Atlantis Yatırım Holding A. Ş. ve Bağlı Ortaklıkları	25. Metro Ticari ve Mali Yatırımlar Holding A.Ş.
5. Beşiktaş Futbol Yatırımları Sanayi Ve Ticaret A.Ş.	26. Pergamon Status Dış Ticaret A.Ş.
6. Bien Yapı Ürünleri Sanayi Turizm ve Ticaret A.Ş. ve Bağlı Ortaklıkları	27. QNB Finansbank A. Ş.
7. Birko Birleşik Koyunlular Mensucat Ticaret Ve Sanayi A.Ş.	28. Rhea Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı A.Ş. (ICU: Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı A.Ş. Unvan Değişikliği -2023
8. Desa Deri Sanayi Ve Ticaret A.Ş.	29. Royal Halı İplik Tekstil Mobilya Sanayi ve Ticaret A.Ş.
9. Doğanlar Mobilya Grubu İmalat Sanayi ve Ticaret A.Ş. ve Bağlı Ortaklıkları	30. San-El Mühendislik Elektrik Taahhüt Sanayi ve Ticaret A.Ş.
10. Ege Gübre Sanayi A.Ş.	31. Sönmez Filament Sentetik İplik ve Elyaf Sanayi A.Ş.
11. Ekiz Kimya Sanayi ve Ticaret A. Ş.	32. Sönmez Pamuklu Sanayii A.Ş.
12. Eminiş Ambalaj Sanayi ve Ticaret A.Ş.	33. Şeker Finansal Kiralama A.Ş.
13. Euro Yatırım Holding A.Ş.	34. Şekerbank Türk A.Ş. ve Finansal Bağlı Ortaklıkları
14. Europap Tezol Kağıt Sanayi ve Ticaret A.Ş.	35. Tek-Art İnşaat Ticaret Turizm Sanayi ve Yatırımlar A. Ş.
15. Fenerbahçe Futbol A.Ş.	36. Tetamat Gıda Yatırımları A.Ş.
16. Galatasaray Sportif Sınai ve Ticari Yatırımlar A. Ş. ve Bağlı Ortaklıkları	37. Trabzonspor Sportif Yatırım ve Futbol İşletmeciliği Ticaret A.Ş.
17. Gübre Fabrikaları Türk A. Ş.	38. Türkiye Garanti Bankası A.Ş.
18. İpek Doğal Enerji Kaynakları Araştırma ve Üretim A.Ş.	39. Türkiye Halk Bankası A.Ş.
19. İş Yatırım Menkul Değerler A. Ş.	40. Türkiye İş Bankası A. Ş.
20. Kervansaray Yatırım Holding A. Ş.	41. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.
21. Kozal Altın İşletmeleri A.Ş.	42. Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.
	43. Umpaş Holding A.Ş.
	44. Yeşil Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş.

TABLO 2 | Sınırlı Olumlu Görüş Alan İşletmelerin Sektörlere Göre Dağılımı

Sektörler	Şirket Sayısı	Yüzde
Bankalar	8	18%
Holdingle ve Yatırım Şirketleri	7	17%
Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri İmalat	5	12%
Spor Faaliyetleri, Eğlence ve Oyun	4	9%
Aracı Kurumlar, Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı, Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı	4	9%
Kimya İlaç Lastik ve Plastik Ürünler İmalat	3	7%
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	2	5%
Gıda, İçecek ve Tütün İmalat	2	5%
Orman Ürünleri ve Mobilya İmalat	1	2%
Elektrik, Gaz ve Buhar	1	2%
Taş ve Toprağa Dayalı İmalat	1	2%
Finansal Kiralama ve Factoring	1	2%
Kağıt Kağıt Ürünleri Basım İmalat	1	2%
Toptan ve Perakende Ticaret	1	2%
İnşaat ve Bayındırlık İşleri	1	2%
Gayrimenkul Faaliyetleri	1	2%
Konaklama	1	2%
TOPLAM	44	100%

Tablo 2’de görüldüğü gibi sınırlı olumlu görüş alan işletmelerin başında bankalar gelmektedir. İlk üç sırada sırasıyla Holdingler ve Yatırım Şirketleri ile Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri İmalat sektörleri yer almaktadır.

Bununla birlikte şartlı ya da olumlu görüş almakla birlikte denetim raporlarında dikkat çekilen hususların belirtildiği 20 işletme bulunmaktadır. Tablo 3’de denetim raporlarında dikkat çeken hususların yer aldığı işletmeler, Tablo 4’de bu işletmelerin sektörel dağılımları yer almaktadır.

TABLO 3 | Denetim Raporlarında Dikkat Çeken Hususlar Yer Alan İşletmeler

1.Çan2 Termik A.Ş.	12.Rhea Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı A.Ş. (ICU: Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı A.Ş. Unvan Değişikliği -2023)
2.Ersu Meyve ve Gıda Sanayi A.Ş.	13.Royal Halı İplik Tekstil Mobilya Sanayi ve Ticaret A.Ş.
3.Escort Teknoloji Yatırım A.Ş.	14.Servet Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş.
4.Galatasaray Sportif Sınai ve Ticari Yatırımlar A.Ş.	15.Silverline Endüstri ve Ticaret A.Ş.
5.Halk Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş.	16.Sinpaş Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş.
6.İdeal Finansal Teknolojiler ve Danışmanlık A.Ş.	17.Tekfen Holding A.Ş.
7.İpek Doğal Enerji Kaynakları Araştırma ve Üretim A.Ş.	18.Tetamat Gıda Yatırımları A.Ş.
8.Kızılbük Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş.	19.Türkiye Garanti Bankası A.Ş.
9.Marmaris Altinyunus Turistik Tesisler A.Ş.	20.Türkiye Halk Bankası A.Ş.
10.Martı Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş.	
11.Odaş Elektrik Üretim Sanayi Ticaret A.Ş.	

TABLO 4 | Denetim Raporlarında Dikkat Çeken Hususlar Yer Alan İşletmelerin Sektörel Dağılımları

Sektörler	Şirket Sayısı	Yüzde
Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı	5	25%
Elektrik Gaz ve Buhar	2	10%
Bankalar	2	10%
Gıda, İçecek ve Tütün	2	10%
Spor Faaliyetleri Eğlence ve Oyun	1	5%
Teknoloji	1	5%
Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	1	5%
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	1	5%
Konaklama	1	5%
Girişim Sermayesi ve Yatırım Ortaklığı	1	5%
Tekstil Giyim Eşyası ve Deri	1	5%
Metal Eşya Elektrikli Cihazlar ve Ulaşım Araçları	1	5%
Holdingler ve Yatırım Şirketleri	1	5%
TOPLAM	20	100%

Tablo 4’de görüldüğü gibi, denetim raporlarında dikkat çeken hususların yer aldığı işletmelerin sektörel dağılımında %25 oranında gayrimenkul yatırım ortaklığının bulunduğu görülmektedir.

Sınırlı olumlu görüş alan işletmeleri denetleyen denetim şirketleri dağılımları Tablo 5’te görülmektedir.

TABLO 5 | Sınırlı Olumlu Görüş Alan İşletmeleri Denetleyen Denetim Şirketleri Dağılımı

Denetim Şirketleri	Denetlenen Şirket Sayısı	Ulusal/Uluslararası
Güney Bağımsız Denetim ve SMMM A.Ş.	9	Uluslararası (EY)
Eren Bağımsız Denetim A.Ş.	3	Uluslararası(Grant Thornton)
KPMG Bağımsız Denetim A.Ş.	3	Uluslararası
Gürel YMM ve Bağımsız Denetim Hizmetleri A.Ş.	3	Uluslararası (Baker Tilly)
DRT Bağımsız Denetim ve SMMM A.Ş.	2	Uluslararası (Deloitte)
PwC Bağımsız Denetim ve SMMM A.Ş.	2	Uluslararası
Birleşim Neks Bağımsız Denetim A.Ş.	2	Uluslararası(JPA International)
Reanda Aren Bağımsız Denetim ve SMMM A.Ş.	2	Uluslararası(Reanda International)
PKF Aday Bağımsız Denetim A.Ş.	2	Uluslararası (PKF)
Crowe Olgu Bağımsız Denetim ve YMM A.Ş.	2	Uluslararası (Crowe Horwath International)
Güncel Bağımsız Denetim ve Danışmanlık A.Ş.	1	Uluslararası (Groupe Laviale Sohaca)
Yeditepe Bağımsız Denetim ve YMM A.Ş.	1	Uluslararası (Praxity Global Alliance of Independent Firms)
Deneyim Bağımsız Denetim ve Danışmanlık A.Ş.	1	Uluslararası(Nexia International)
İrfan Bağımsız Denetim ve YMM A.Ş.	1	Ulusal
HSY Danışmanlık ve Bağımsız Denetim A.Ş.	1	Uluslararası (Crowe Global)
Reform Bağımsız Denetim A.Ş.	1	Ulusal
Mega Global Uluslararası Bağımsız Denetim A.Ş.	1	Uluslararası (IFAC)
Elit Bağımsız Denetim ve YMM A.Ş.	1	Uluslararası (CPA Associates International)
Görüş Bağımsız Denetim A.Ş.	1	Ulusal
AAC Bağımsız Denetim ve Danışmanlık A.Ş.	1	Ulusal
TTK Bağımsız Denetim ve YMM A.Ş.	1	Ulusal
RSM Turkey Arkan Ergin Uluslararası Bağımsız Denetim A.Ş.	1	Uluslararası (RSM International)
Finansal Eksen Bağımsız Denetim ve Danışmanlık A.Ş.	1	Uluslararası (Geneva Group International)
İşık YMM ve Bağımsız Denetim A.Ş.	1	Uluslararası (BKR International)

Tablo 5’de, sınırlı olumlu görüş alan işletmeleri denetleyen denetim şirketlerinin dağılımı yer almaktadır. Tabloda görüldüğü gibi 9 işletme ile en fazla sınırlı olumlu görüş veren Güney Bağımsız Denetim ve SMMM A.Ş.’dir. Onu, 3’er işletme ile Eren Bağımsız Denetim A.Ş., KPMG Bağımsız Denetim A.Ş., Gürel YMM ve Bağımsız Denetim Hizmetleri A.Ş. takip etmektedir. Tablo 3’te ayrıca sınırlı olumlu görüş veren denetim işletmelerinin ulusal/uluslararası olup olmadıkları ve uluslararası denetim işletmeleri ile lisans anlaşmaları olup olmadığına ilişkin açıklamalarda yer almaktadır. Uluslararası bir denetim işletmesi ile lisans anlaşması olan 17 denetim işletmesi bulunmaktadır. Çalışmada; bu bilgilere denetim işletmelerinin KAP internet sayfaları ve İşletmelerin web sayfalarından ulaşılmaya çalışılmıştır. Lisans anlaşmasının bulunmadığı işletmeler, ulusal işletme olarak belirtilmiştir. Uluslararası yazan işletmelerin yanında ise lisans anlaşması olan uluslararası denetim işletmelerinin isimleri yer almaktadır.

TABLO 6 | Sınırlı Olumlu Görüş Alan İşletmeleri Denetleyen Denetim Şirketlerinin Dört Büyük Denetim Şirketleri İle Karşılaştırılması

Denetim Şirketleri	Denetlenen Şirket Sayısı	Yüzde
E&Y Bağımsız Denetim A.Ş.	9	20%
KPMG Bağımsız Denetim A.Ş.	3	7%
DRT Bağımsız Denetim ve SMMM A.Ş.	2	5%
PwC Bağımsız Denetim ve SMMM A.Ş.	2	5%
Diğer Denetim Şirketleri	28	63%
TOPLAM	44	100%

Tablo 6'da, sınırlı olumlu görüş alan işletmeleri denetleyen denetim şirketlerinin toplam sayılarının diğer denetim şirketleri ile karşılaştırılması yer almaktadır. Tabloda görüldüğü gibi, en yüksek orana 9 şirket (%20) E&Y gelmektedir. Bunu 3 şirket (%7) ile KPMG takip etmektedir. Dört büyük denetim şirketinin toplam denetlenen işletmelerdeki oranı %37'dir. Geri kalan %63'lük kısma ise diğer denetim şirketleri tarafından sınırlı olumlu görüş verilmiştir. Burada görüldüğü dört büyük denetim şirketi işletmelerin %37'sine sınırlı olumlu görüş vermiştir. Diğer sınırlı olumlu görüş alan işletmelerin % 63'üne ise diğer denetim şirketleri tarafından sınırlı olumlu görüş verilmiştir.

B. Denetim Raporlarında Yer Alan Açıklamalar

Denetim raporlarında yer alan sınırlı olumlu görüş nedenlerinin yer aldığı açıklamalar aşağıda yer almaktadır.

Sınırlı Olumlu Görüş Açıklamaları

2022 yılı denetim raporlarında sınırlı olumlu görüş alan 44 işletmenin denetim raporu açıklamalarında yer alan konular aşağıdaki tabloda yer almaktadır

TABLO 7 | Sınırlı Olumlu Görüş Alan İşletmelerin Denetim Raporlarında Yer Alan Açıklamalar ve İşletme Sayıları

Açıklama	İşletme Sayısı
Dava - İcra Takipleri	10
Finansal Yatırımların Değerlemesi	7
Serbest Karşılıklar	7
Bağlı Ortaklıklar	6
Ticari ve Ticari Olmayan Alacaklar	5
Stoklar	5
İşletmenin sürekliliği	4
Mutabakat sağlanamaması	4
TMS 40 Yatırım Amaçlı Gayrimenkullar	3
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Devir	3
Alacaklar İçin Karşılık Ayrılması	3
Değer Düşüklüğü Hesaplamaları	3
Konsolidasyon ve Şerefiye	2
Konkordato - Borçların doğruluğu ve tamlığı	2
TMS 16 Maddi Duran Varlıkların Yeniden Değerlemesi	2
Açılış Bakiyelerinin Tespit Edilememesi	1
Vergi Hesaplamaları	1
Vergi ve SGK Borçları	1
Envanter İşlemlerine Katılım	1
Teminat- Rehin-İpotek-Kefalet bilgilerinin yetersizliği	1
Denetçi Görüşü	1

Tablo 7'de görüldüğü gibi sınırlı olumlu görüş alan işletmelerin denetim raporlarında yer alan görüş dayanaklarının; 10 işletme ile dava ve icra takipleri, 7 işletme ile finansal yatırımların değerlendirilmesi, serbest karşılık ayrılması durumlarının olduğu görülmektedir. Bunları 6 işletme ile bağlı ortaklıklarla ilgili sorunlar, 5 işletme ile ticari ve ticari olmayan alacaklar ve stoklar, 4 işletme ile işletmenin sürekliliği ile ilgili bilgisizlik ve işletmenin borçluları ya da alacaklıları ile mutabakat sağlanamaması gelmektedir. Bunları sırasıyla 3'er işletme ile yatırım amaçlı gayrimenkullerin değerlendirilmesi, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilme, alacakları için karşılık ayrılmasındaki sorunlar, değer düşüklüğü hesaplamaları gibi sorunlar takip etmektedir. Diğer açıklamalar sırasıyla; Konsolidasyon ve şerefiye, borçların

yaşlandırılması ve doğruluğunun tespit edilmesi, maddi duran varlıkların yeniden değerlendirilmesi, açılış bakiyelerinin tespit edilememesi, vergi hesaplamalarındaki hatalar, envanter işlemlerine katılımın sağlanamaması ve teminat- rehin-ipotek-kefalet bilgilerinin yetersiz olması durumlarıdır.

Tablo 7'de belirtmiş olduğumuz açıklamaların ayrıntıları aşağıda sunulmuştur.

a) Dava Dosyaları: İşletmelerin özellikle açılmış ve devam eden dava dosyaları, yüksek tazminat ödenme ve icra takipleri olasılığı nedeniyle süreklilikleriyle ilgili belirsizliklere yol açmaktadır.

TABLO 8 | Dava Dosyaları

Konu	Görüş Dayanağı	Sonuç
Dava Dosyaları	Açılmış ve devam eden iş ve tazminat davaları ile icra takibi bulunmaktadır.	İşletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik önemli düzeydedir.

Kaynak: KAP İnternet Sitesi İşletmelerin Denetim Raporları

Tablo 8'de görüldüğü gibi, işletmelerin açılmış ve halen devam eden dava dosyaları bulunmaktadır ve bu davaların sonuçlarının kestirilememesinden dolayı karşılık ve teminatların tutarları tam olarak tespit edilememektedir. Bu durumda işletmelerin sürekliliğine ilişkin belirsizlikler bulunmaktadır.

b) Finansal Yatırımlar: Finansal yatırımlar, uzun vadeli amaçlarla satın alınan finansal varlıklara denir. Hisse senedi, devlet tahvili, özel sektör tahvili gibi finansal varlıklara yapılan yatırımlar finansal yatırımlardır ve gerçeğe uygun değer ile ölçülmektedirler. Dönem içinde oluşan gerçeğe uygun değerdeki değişiklikler kâr veya zarar hesaplarında ya da özkaynak hesaplarında muhasebeleştirilir. Hiçbir şekilde sonuç hesaplarına aktarılmayan bu tutarlar, sermayeye ilave edilebilirler (Dızman, 2015, 282-283).

TABLO 9 | Finansal Yatırımların Değerlendirilmesi

Konu	Görüş Dayanağı	Sonuç
Finansal Yatırımların Değerlendirilmesi	TFRS uyarınca finansal yatırımların gerçeğe uygun değeri ile değerlendirilmesi gerekmektedir. Finansal yatırımın maliyet bedeli ile finansal tablolarda yer alması, net defter değeri ile ilgili yeterli ve uygun denetim kanıtı elde edilememesine neden olmaktadır.	Yatırım tutarında herhangi bir düzeltmenin gerekmediği ile ilgili tespit yapılamamıştır.

Kaynak: KAP İnternet Sitesi İşletmelerin Denetim Raporları

Tablo 9'da görüldüğü gibi; gerçeğe uygun değerinin tespit edilememesi nedeniyle, finansal tablolarda, finansal yatırımlar ile ilgili olarak herhangi bir değişiklik yapıp yapılmayacağı ile ilgili görüş ortaya koyulamamaktadır.

c) Serbest Karşılıklar: Bankalar muhtemel zararları için karşılık ayırmaktadırlar. Ancak, BDDK Muhasebe ve Finansal Raporlama Mevzuatı dışında ve ekonomik belirsizlik sonucunda ayrılan serbest karşılıklar, dönem net karını azaltıcı etki yapmaktadır (Akdoğan, 2020, 14). Bu nedenle, bankaların ayırmış oldukları serbest karşılıkların kabul edilemeyeceği ortaya çıkmaktadır.

TABLO 10 | Serbest Karşılıklar

Konu	Görüş Dayanağı	Sonuç
Serbest Karşılıklar	BDDK Muhasebe ve Finansal Raporlama Mevzuatı dışında bir kısmı geçmiş dönemler içerisinde, bir kısmı ise cari yılda ayrılan serbest karşılıklar bulunmaktadır.	Muhtemel riskler için, BDDK Muhasebe ve Finansal Raporlama mevzuatı dışında serbest karşılık ayrılmıştır.

Kaynak: KAP İnternet Sitesi Bankaların Denetim Raporları

Tablo 10'da görüldüğü gibi burada sadece bankalar, ekonomik belirsizliklerden kaynaklı olarak BDDK Muhasebe ve Finansal Raporlama Mevzuatı dışında serbest karşılık ayırmışlardır. Bu durumun finansal tablolarda dönem net karı üzerinde etkisi olacağı için şartlı görüş sunulmuştur.

d) Bağlı Ortaklıklar: Bir veya daha fazla işletmeyi kontrol eden işletmeye, ana ortaklık; başka bir işletme tarafından kontrol edilen işletmeye, bağlı ortaklık denilmektedir. Ana ortaklık ve bağlı ortaklıkların varlıklarının, borçlarının, öz kaynaklarının, gelirlerinin, giderlerinin ve nakit akışlarının tek bir işletmeye ait gibi sunulduğu grup finansal tabloları konsolide finansal tablolardır (Fındık ve Şentürk, 2014,75).

TABLO 11 | Bağlı Ortaklıklar

Konu	Görüş Dayanağı	Sonuç
Bağlı Ortaklıklar	1. Bağlı ortaklık faaliyetinin geçici olarak durdurulması söz konusudur.	1. İşletmenin finansal tablolarında değer azalışı tespit edilmiştir.
	2. İşletmenin bağlı ortaklığı başka bir kuruluşa ödenmemiş sermaye taahhüt borcu bulunmaktadır.	2. Mahkeme kararı sonucu taraflar anlaşma yoluna gitmişler ve grup bağlı ortaklığına ödenmemiş sermaye borcunu ve faizlerini ödeme taahhüdünde bulunmuştur.
	3. Bağlı ortaklık tarafından, işletmenin hisse senetlerinin, bağlı ortaklığa satışının geçersiz olduğu ve hisse devri bedelinin yasal faizi ile iadesi talebi ile dava açılması söz konusu olmakla birlikte, bu dava ile ilgili karşılık ayırımı yapılmamaktadır.	3. Bağlı ortaklığın açtığı davanın sonuçlarının tahmin edilmesine yönelik herhangi bir değerlendirme yapılamamıştır.
	4. Bağlı ortaklıkların bir kısmı önemli kabul edilmeyen bağlı ortaklıklar olarak değerlendirilmekte ve finansal varlık olarak sınıflandırılmaktadır. Bu finansal varlıklar, maliyet bedelleri ile değerlendirilmektedir. Bunların faaliyetleri sınırlıdır ve karşılıksız net varlıkları bulunmaktadır. TFRS 9 "Finansal Araçlar" Standardına göre; söz konusu finansal varlıkların taşınan değerlerinin tamamı için, geçmiş tarihli konsolide finansal tabloların açılış bilançosunda değer düşüklüğü ayrılması gerekmektedir.	4. Değer düşüklüğü karşılığı muhasebeleştirilmiş olsaydı finansal varlıklar azalacak, geçmiş yıl zararları ise yükselecektir.

Kaynak: KAP İnternet Sitesi İşletmelerin Denetim Raporları

Tablo 11'de görüldüğü gibi işletmenin bağlı ortaklığı ile ilgili olarak ödenmemiş sermaye borcu ve hisse senedi satışının iptali ile ilgili davaları bulunmaktadır. Her ne kadar borçların ödenmesi yönünde anlaşmaya varılmış ve borçların ödenmesi için taahhütte bulunmuş olursa da mahkeme kararının sonuçlarıyla ilgili belirsizlikler bulunmaktadır. Bağlı ortaklıklar finansal varlık adı altında maliyet bedeli ile değerlendirilmekte ve eski finansal tablolarda değer düşüklüğü ayrılmadığı için gerçek değerleri tespit edilememekte ve finansal tablolarda geçmiş yıl zararı olduğundan daha az ortaya çıkmaktadır.

e) Alacakların Tahsili: Mal veya hizmet ticareti yapan işletmelerin mal veya hizmetlere ilişkin alacakların sonraki bir tarihte tahsil edilmesi ile ilgili sözleşme yapmalarının sonucunda meydana gelen alacaklar, ticari alacaklar olarak tanımlanmaktadır (Fidan, 2019, 38). İşletmenin

alacaklarını tahsil etme olanaklarını belirlemesi, en önemli sorunlardan biridir. Alacakların tahsil edilip edilmeyeceğinin belirlenmesi ile ilgili olarak yapılacak hatalardan birincisi, alacakların bilançoda gerçek değerinden daha yüksek veya düşük gösterilmesine yol açmasıdır. İkincisi ise; ayrılacak şüpheli alacak karşılığı veya doğrudan zarar yazılacak tutarın dönem karının yanlış hesaplanmasına neden olmasıdır (Ayboğa ve Aslanoğlu, 2002, 53).

TABLO 12 | Alacakların Tahsili

Konu	Görüş Dayanağı	Sonuç
Alacakların Tahsili	1. Ana hissedarlardan birinden ticari olmayan alacak bulunmaktadır. Bu alacağın vadesi bulunmamaktadır. Aynı zamanda bu alacak için faiz geliri kaydı yapılmış, ancak alacağına ilişkin herhangi bir tahsilat gerçekleştirilmemiştir.	1. Alacağın tahsiline ilişkin belirsizlikler nedeniyle alacakların tahsil edilebileceğine ilişkin herhangi bir kanaate varılamamıştır.
	2. Faaliyetlerinden oluşan, vadeleri 180 gün veya 180 günü geçmiş ve ilişkili olmayan taraflardan ticari alacak bakiyesi bulunmaktadır.	2. Alacakların tutarında herhangi bir değer düşüklüğünün var olup olmadığı ile ilgili denetim prosedürleri uygulanamamıştır.
Ticari Alacaklar, Kur Farkı	3. Bu alacakların Türk Lirasına çevrilmesinden dolayı Diğer Faaliyet Gelirleri hesabında kur farkı geliri muhasebeleştirilmiştir.	3. Öz kaynaklar negatif olarak finansal tablo dipnotlarında gösterilmiştir. Bu durumda işletmenin sürekliliğine ilişkin ciddi şüpheler oluşmuştur ve önemli belirsizlikler görülmüştür.
		4. İşletmenin borca batık olduğu şüphesini destekleyen işaretler bulunmuştur ve işletme yönetiminin gerekli tedbirleri alması gerekmektedir.

Kaynak: KAP İnternet Sitesi İşletmelerin Denetim Raporları

Tablo 12'de görüldüğü gibi işletmenin ana hissedarlarından birinden mal ve hizmet karşılığı olmayan bir alacak bulunmaktadır. Bu alacak ile ilgili olarak herhangi bir tahsilat söz konusu değilken, işletmenin öz kaynakları finansal tablolarda negatif olarak görünmektedir. İşletmenin sürekliliği ilgili ciddi şüpheler bulunmaktadır.

f) Stoklar: Stoklar, net gerçekleştirilebilir değer ve maliyet değerinin düşük olanı ile değerlendirilir. Net gerçekleştirilebilir değer ise işin normal akışı içinde, tahmini satış fiyatından, tahmini tamamlanma maliyeti ve satışta gerçekleştirilmek için gerekli tahmini satış giderleri toplamının düşülmesiyle elde edilen tutar olarak tanımlanmaktadır (TMS2 Stoklar Standardı).

TABLO 13 | Stoklar

Konu	Görüş Dayanağı	Sonuç
Stoklar	1. Stokların durumu işlemlerin yüksek hacimde olmasından dolayı fiziki stok sayımıyla gözlemlenmemektedir.	1. Stoklar, ertelenmiş vergi varlığı ve geçmiş yıllar karları, satışların maliyeti, ertelenmiş vergi geliri/gideri, dönem net karı ve işletme faaliyetlerinden nakit akışlarıyla ilgili düzeltme yapılmasını gerektiren gerekmediği ile ilgili tespit yapılamamıştır.
	2. Stokların maliyetleri veya maliyetleri oluşturan unsurların detayları ile ilgili yeterli kanıt elde edilememektedir.	2. Stokların değerleri tam tespit edilemediği için düzeltme yapılmasının gerekip gerekmediği ile ilgili değerlendirme yapılamamıştır.
	3. Satışlardan iade alınan hareketsiz stoklar bulunmaktadır.	3. Stokların tutarında değer düşüklüğü olup olmadığına ilişkin denetim prosedürleri uygulanamamıştır. Bu sebeple bu tutarların geri kazanabilirliğine ilişkin herhangi bir düzeltme yapıp yapılmayacağı ile ilgili bir kanıt oluşturulamamıştır.

Kaynak: KAP İnternet Sitesi İşletmelerin Denetim Raporları

Tablo 13'de görüldüğü gibi denetim raporlarında sınırlı olumlu görüş verilmiş olan işletmelerin stoklarının maliyet bedellerinin hesaplanmasında sorun yaşandığı görülmektedir. Bu sebeple konsolide finansal tablolarda stokların gerçek değerleri ile yer alıp almadığı ile ilgili tespitler yapılamamakta ve stokların sayımında denetçinin bulunamaması veya yüksek hacimli stokların bulunması gibi sebepler de stokların gerçek miktarının tespit edilmesinde sorun yaratmaktadır. Aynı zamanda eski yıllardan iade edilmiş hareketsiz stokların bulunması da stoklarda değer düşüklüğünün tespit edilmesini engellemektedir.

g) Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller: Gayrimenkuller, işletme tarafından değer artış kazancı ya da kira geliri elde etmek amacıyla elde tutulması durumunda yatırım amaçlı gayrimenkul olarak değerlendirilmektedir. Bu gayrimenkullerin işletmenin sahip olduğu diğer varlıklardan farkı, bağımsız nakit akışları yaratmalarıdır (Gönen ve Güryel, 2016, 138-139).

TABLO 14 | Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller

Konu	Görüş Dayanağı	Sonuç
Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller	TMS 40 "Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller" standardına göre yatırım amaçlı gayrimenkullerin maddi duran varlıklardan ayrıştırılması ve gerçeğe uygun değerlerinin dipnotlarda belirtilmesi gerekmektedir. Ayrıştırma işlemi yapılmış olmasına rağmen gerçeğe uygun değerleri tespit edilemediği için TMS 40 standardına göre ölçme, kayda alma ve sunum esasları uygulanamamaktadır.	Yatırım amaçlı gayrimenkullerin gerçeğe uygun değerleri hakkında bir kanaate varılamamıştır.

Kaynak: KAP İnternet Sitesi İşletmelerin Denetim Raporları

Tablo 14'de görüldüğü gibi yatırım amaçlı gayrimenkuller diğer maddi duran varlıklardan ayrıştırılmasına rağmen gerçeğe uygun değerleri belirtilmediği için gerçek değerleri hakkında bir bilgi elde edilememektedir.

h) Karşılıklar: Karşılık; geçmiş olaylardan kaynaklanan, gerçekleşme zamanı veya tutarı belli olmayan ve ifası halinde ekonomik fayda içeren kaynakların işletmeden çıkmasına neden olacak olan yükümlülüklerdir (Sevilengül, 2020, 27). Karşılıklar daha geniş bir anlatımla (Örten, Kaval ve Karapınar, 2007, 560);

1. İşletmede meydana gelen geçmiş bir olaydan kaynaklanır.
2. Ödenecek olmasına rağmen tutarı belli değildir veya
3. Tutarı belli olmasına rağmen ödenip ödenmeyeceği veya ödeme zamanı ve ödenecek tutarı belli olmayan borçlardır.

TABLO 15 | Karşılıklar

Konu	Görüş Dayanağı	Sonuç
Karşılıklar	Dava ve icra takiplerine ilişkin karşılık ayrılmamaktadır.	Karşılık ayrılmış olsaydı, ertelenmiş vergi hesaplaması dahil edilerek yapılan hesaplama sonucunda, vergi sonrası dönem karı veya zararı ile özkaynak tutarı daha düşük olacaktır.

Kaynak: KAP İnternet Sitesi İşletmelerin Denetim Raporları

Tablo 15'te görüldüğü gibi işletmeler aleyhine açılmış olan dava ve icra takiplerinin sonucunun kestirilememesi durumu söz konusudur. Dava sonuçları olumlu veya olumsuz olsun, TMS 37 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar Standardına göre işletmelerin bu durumu finansal tablolarında belirtmeleri ve karşılık ayırmaları

gerekmektedir. Ancak sınırlı olumlu görüş alan işletmelerin finansal tablolarında karşılık ayırmadıkları görülmektedir.

i) Şerefiye: Şerefiye, işletmenin satın alınmasında ödenen satış fiyatının, satın alınan işletmenin net varlıklarının piyasa değeri üzerindeki satın alma maliyetini aşan kısmıdır. Şerefiye, bir işletmenin başka bir işletmeyi satın alması sonucu ortaya çıkmaktadır. Şerefiye, muhasebe kayıtlarına sadece işletme birleşmelerinde aktarılmaktadır (Akgün, 2011, 41). İşletme birleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde, işletme birleşme maliyetinin ve edinilen işletmeye ait tanımlanabilir varlıklar ve yükümlülüklerin gerçeğe uygun değerlerinin ölçülmesi ve belirlenmesi gerekmektedir (Akgün, 2011, 51).

TABLO 16 | Şerefiye

Konu	Görüş Dayanağı	Sonuç
Şerefiye	2019 tarihinde bir işletme satın alınmıştır. Aktif ve pasifleriyle birlikte satın alınan bu işletmenin birleşme tarihindeki önemli tanımlanabilir varlık ve yükümlülüklerinin gerçeğe uygun değerleri bulunmamaktadır. Bağlı ortaklığın finansal tabloları maliyet bedeli ile konsolide edilmektedir. Bu kayıt sonucunda şerefiye kaydı bulunmaktadır.	TFRS 3 "İşletme Birleşmeleri" standardına göre tanımlanabilir varlıklar ve üstlenilen tanımlanabilir yükümlülüklerin birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerlerinin tespit edilmesi, konsolide finansal tabloların buna göre düzenlenmesi ve şerefiyenin de gerçeğe uygun değerler üzerinden hesaplanmasının yapılması gereken gerçeğe uygun değerler tespit edilmediğinden düzeltme yapılıp yapılmaması gerektiği ile ilgili herhangi bir görüş oluşturulamamaktadır.

Kaynak: KAP İnternet Sitesi İşletmelerin Denetim Raporları

Tablo 16'da görüldüğü gibi şerefiyenin muhasebeleştirilmesinde maliyet bedeli kullanılmaktadır. Gerçeğe uygun değer tespiti yapılmadığı için finansal tablolarda değişiklik yapıp yapılmaması ile ilgili olarak herhangi bir kanıya ulaşılmaması mümkün olmamaktadır.

j) Konkordato: Konkordato, borçlu ile alacaklılar arasında sağlanacak anlaşma ile borçların yapılandırılmasını sağlayan bir uygulamadır. Mahkeme tarafından tasdik edilir ve elinde olmayan nedenlerle finansal durumu bozulmasına rağmen borçlarını ödeyip ticari faaliyetlerini devam ettirmek isteyen dürüst borçluların korunmasını amaçlar (Bilen ve Güler, 2019, 83).

TABLO 17 | Konkordato

Konu	Görüş Dayanağı	Sonuç
Konkordato	22 Haziran 2022 tarihinden itibaren konkordato süreci devam etmektedir.	İşletmenin sürekliliğine ilişkin önemli şüpheler bulunmaktadır.

Kaynak: KAP İnternet Sitesi İşletmelerin Denetim Raporları

Tablo 17'de görüldüğü gibi işletme konkordato sürecindedir ve sürekliliğine ilişkin şüpheler bulunmaktadır.

k) Maddi Duran Varlıklar: Maddi duran varlıkların ilk muhasebeleştirilmesinden sonra değer artışı ve değer düşüklüğünün ortaya çıkması durumunda, yeniden değerlendirme veya maliyet modellerinden biri seçilerek muhasebeleştirme yapılması gerekir. Seçilen modelin maddi duran varlık sınıfının tamamına uygulanması gerekir (Kaya ve Dinç, 2007, 346).

TABLO 18 | Maddi Duran Varlıklar

Konu	Görüş Dayanağı	Sonuç
Maddi Duran Varlıklar	1.TMS 16 Maddi Duran Varlıklar Standardına göre yeniden değerlendirme modeli ile muhasebeleştirilen üretim tesislerinin, ruhsatlandırılması yapılmamış alanı bulunmaktadır. 2.Maddi duran varlıkların değerlendirilmesinde hatalar bulunmaktadır.	31 Aralık 2022 tarihi itibarıyla bu yapılar SPK tarafından akredite edilmiş bir bağımsız değerlendirme kuruluşu tarafından gerçeğe uygun değeri ile değerlendirilmekte ve ekli konsolide finansal tablolarda yer almaktadır. Yasal değeri ile gerçeğe uygun değeri arasında oldukça yüksek bir fark bulunmaktadır.

Kaynak: KAP İnternet Sitesi İşletmelerin Denetim Raporları

Tablo 18’de görüldüğü gibi üretim tesisinin ruhsatlandırılmamış alanı için de yeniden değerlendirme yapılmakta ve bunun sonucunda gerçeğe uygun değer ile yasal değer arasında bir fark oluşmaktadır.

l) **Vergi ve SGK Borçları, Kısa Vadeli Borçlar:** İşletmenin kamuya olan borçları ve bir yıldan daha az bir zamanda ödemesi gereken borçlarının bulunmasıdır.

TABLO 19 | Vergi ve SGK Borçları- Kısa Vadeli Borçlar

Konu	Görüş Dayanağı	Sonuç
Vergi ve SGK Borçları, Kısa Vadeli Borçlar	1. 31 Aralık 2022 itibarıyla vadesi geçmiş vergi ve SGK prim borçları ile yapılandırılmış vergi SGK prim borçları bulunmaktadır. Bu borçlara ilişkin gecikme zamları hesaplaması ve finansal tablolara yansıtılmamaktadır. 2. 31 Aralık 2022 tarihi itibarıyla kısa vadeli borçları cari dönem varlıklarını aşmaktadır.	1. 01 Şubat 2023 tarihinde yapılandırılmış ve gecikmiş tüm kamu borçları ödemesi yapıldığı için borcu bulunmamaktadır. 2. İşletmenin sürekliliği ile ilgili önemli belirsizlik bulunmamaktadır. 3. İşletme, ticari faaliyetlerini devam ettirmektedir. Ayrıca finansal borçlarını ödemeye çalışmaktadır.

Kaynak: KAP İnternet Sitesi İşletmelerin Denetim Raporları

Tablo 19’da görüldüğü gibi işletmenin kamuya olan borçları işletmenin sürekliliği ile ilgili olarak belirsizliğe neden olmaktadır. Ayrıca kısa vadeli borçlarının cari dönem varlıklarını aşmış olması borçlarını ödemekte güçlük yaşayabileceği anlamına gelmektedir.

m) **Envanter İşlemleri:** İşletmenin varlıklarının ve kaynaklarının bilanço günündeki değer ve miktarlarının saptanması, saptanan durumlara göre hesaplarda gerekli değişikliklerin yapılması suretiyle hesapların gerçek durumu gösterir hale getirilmesine envanter denir (Sevilengül, 2007, 727).

TABLO 20 | Envanter İşlemleri

Konu	Görüş Dayanağı	Sonuç
Envanter İşlemleri	Envanter işlemlerine katılım sağlanamamaktadır.	Finansal tablolarda düzeltme yapıp yapılmayacağına ilişkin herhangi bir tespit yapılamamaktadır.

Kaynak: KAP İnternet Sitesi İşletmelerin Denetim Raporları

Tablo 20’de görüldüğü gibi işletmenin envanter işlemlerine katılım sağlanamamaktadır. Envanter işlemleri ile ilgili bilgiye sahip olunmadığı için finansal tablolarda herhangi değişiklik gerekip gerekmediği ile ilgili bilgi elde edilememektedir.

n) **Denetçi Görüşü:** Borsa İstanbul’da (BİST) yatırım yapmayı planlayan kişi ve kurumlar açısından değerlendirme ve karar aşamalarında, en büyük role bağımsız denetçi görüşleri sahiptir. Özellikle hukuksal ve finansal sorunları bulunan işletmelerin finansal tablolarının bağımsız denetçi görüşleri, yatırımcıların bilgilendirilmesi açısından çok önemli bir yer tutmaktadır (Akdoğan, Gülhan ve Aktaş, 2015, 246).

TABLO 21 | Denetçi Görüşü ve Dava Dosyaları

Konu	Görüş Dayanağı	Sonuç
2021 yılında bağımsız denetçi tarafından görüş bildirmekten kaçınma durumu bulunmaktadır.	İşletmenin yeni yönetim kurulunun altı ay içinde muhasebe standartlarına uygun şekilde finansal tabloları hazırlanması ve denetleme raporu ile genel kurula sunması gerekmektedir.	2021 yılı finansal tabloları yeniden hazırlanmamış ve denetim raporu sunulmamıştır.

Kaynak: KAP İnternet Sitesi İşletmelerin Denetim Raporları

Tablo 21’de görüldüğü gibi, işletmenin eski denetçisi tarafından görüş bildirmekten kaçınma durumu söz konusudur. İşletme buna rağmen yeni finansal tabloları hazırlanmamış ve denetim raporu da sunmamıştır.

Çalışmamızı, Ayanoğlu ve Dölen’in 2020 yılında yapmış oldukları çalışmayla karşılaştırdığımızda; sınırlı olumlu görüş alınmasındaki ortak açıklamaların bağlı ortaklıklar, alacaklar, karşılıklar, stoklar, konsolidasyon, duran varlıklar ve şerefiye ile ilgili olduğu görülmektedir. Sınırlı olumlu görüş alan işletmeleri denetleyen şirketlere bakıldığında; Ayanoğlu ve Dölen’in çalışmasında, 2017- 2018 yıllarında toplam 60 işletmenin 20’sinin dört büyük denetim şirketi, geri kalan 40 işletmenin ise diğer denetim şirketleri tarafından denetlendiği görülmektedir. Bizim çalışmamızda ise; sınırlı olumlu görüş alan işletmelerin 16’sı dört büyük denetim şirketi, 28 işletme ise diğer denetim şirketleri tarafından denetlenmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Borsanın güvenilir bir şekilde işletilmesi güvenilir finansal raporlara bağlıdır. İşletmelerin faaliyet raporlarında yer alan denetlenmiş finansal tabloları, finansal bilgi kullanıcıları için güvenilir bir bilgi kaynağı olarak görülmektedir. Denetim raporu ise, finansal tabloların güvenilirliğine ilişkin denetçi görüşünün içermektedir.

Bu çalışmada; Borsa İstanbul’da yer alan 599 işletmenin 2022 dönemine ait denetim raporları içerik analizi yöntemi ile incelenmiş ve sınırlı olumlu görüş alan denetim raporlarının nedenleri belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca çalışmamızda, sınırlı olumlu ya da olumlu görüş almakla birlikte, denetim raporlarında dikkat çekilen hususları belirten 20 işletmenin, belirtmiş oldukları hususlarla ilgili bilgi verilmiştir. Denetim raporlarında dikkat çekilen hususları açıklayan işletmelerin en fazla açıklamada buldukları hususlar; işletmenin sürekliliği ile ilgili belirsizlik, işletme aleyhine açılmış davalar, zarar nedeniyle karşılıksız kalan sermaye ve yedek akçeler ile gider yazılan tutarlar, ÇED raporuna ilişkin proje faaliyetlerinin durdurulması, sipariş hesaplarının hareketsiz olması ya da kapanma kaydının bulunmaması, işletmelerdeki değer düşüklüğüdür.

2022 yılında Borsa İstanbul’da faaliyet gösteren 599 işletmenin 44’ü denetim raporlarında, finansal tabloları için şartlı olumlu denetim görüşü almıştır. Sınırlı olumlu görüş alan sektörlerin başında bankalar gelmektedir. Bunu holdingler ve yatırım şirketleri ile tekstil, giyim eşyası ve deri imalat şirketleri takip etmektedir. Ayrıca çalışmamızda, sınırlı olumlu görüş alan işletmelerin 16’sının (%37) dört büyük denetim şirketi, 28 işletmenin (%63) ise diğer denetim şirketleri tarafından

denetlendiği ortaya çıkmıştır.

Sınırlı olumlu görüş alan işletmelerin denetim raporlarında yer alan görüş nedenlerinin ilk üçünde, dava ve icra takipleri, finansal yatırımların değerlendirilmesi ve serbest karşılık ayrılması konularının olduğu görülmektedir. Sınırlı olumlu görüş nedeni, dava ve icra takipleri olan işletmelerin mali kuruluşlar, imalat şirketleri ile madencilik ve taş ocakçılığı sektörlerinde yoğun olarak yer aldıkları görülmektedir. Serbest karşılıklar ile ilgili sınırlı olumlu görüş alan işletmeler ise bankalardır. Bağlı ortaklıklar ile ilgili sınırlı olumlu görüşler yoğun olarak imalat ve mali kuruluş sektörlerinde yer almaktadır. Bankaların sınırlı olumlu görüş almalarının sebebi ise; özellikle pandemi döneminden sonra BDDK Muhasebe ve Finansal Raporlama Mevzuatı dışında serbest karşılık ayırmaları olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunların dışında işletmelerin, bağlı ortaklıkları ile ilgili olarak gerek işletmeyi satın alırken, gerek borç alacak ilişkisine girdikleri durumlarda alacaklarının tahsil edilememesi ile ilgili sorun yaşadıkları ya da konsolide finansal tabloların hazırlanmasında yanlış uygulamaların yapıldığı görülmektedir. Aynı zamanda, işletmenin alacakları ve stoklarının takip edilmesinde yaşanan sorunlar ve sürekliliği ile ilgili belirsizliğin olması da sınırlı olumlu görüş almalarının en önemli nedenlerindedir.

Son olarak; sınırlı olumlu görüş alan denetim raporlarında belirtilen nedenlere bakıldığında, işletme yöneticilerinin muhasebe standartları ya da yasal düzenlemeler konusunda eksikliklerinin olduğunu ve bilerek ya da bilmeyerek finansal tablolarda bu eksikliklere yer verdikleri görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, gelecekte yapılacak çalışmalarda sınırlı olumlu görüş almış olan işletme yöneticilerinin bu davranışlarının sebebinin araştırılmasının faydalı olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, yöneticilerin bu konularda bilgisiz olma olasılıklarının yanında hile yapma olasılıklarının da olabileceği gözardı edilmemesi gereken bir konudur. Kısaca, çalışmamızın konusunu oluşturan sınırlı olumlu rapor nedenlerinin tespit edilmesinin, finansal tablolarda bilgisizlik ya da hile kaynaklı yanlışlıkların yapılmasının önüne geçilmesi, gerekli önlemlerin alınması ve finansal tabloların güvenilirliği açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Çalışmamızda araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- [1] Akdoğan, N. (2020). Borsa İstanbul (BİST) Şirketlerinin 2017 ve 2018 Yıllarındaki Denetim Görüşleri İle Bağımsız Denetçi Raporlarında Verilen Görüşün Dayanağının İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma, *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 59, 1-18.
- [2] Akdoğan, N., Gülhan, O. ve Aktaş, M. (2015). Halka Açık Şirketlerde Bağımsız Denetçi Görüşleri Borsa İstanbul Gözaltı Pazarı Örneği, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 17 (2), 245-260.
- [3] Akgün, A.İ. (2011). Türkiye Finansal Raporlama Standartları'nda Şerefiye ve Gerçeğe Uygun Değer İlişkisi, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12 (2), 39-61.
- [4] Altaş, S. (2016). Bağımsız Denetim Sonucunda Düzenlenecek Görüş Yazısının Türleri ve Şirket Yönetimine Etkisi, *Mali Çözüm Dergisi*, Mart-Nisan, 139-152.
- [5] Ayanoglu, Y. ve Dölen, T. (2020). Sınırlı Olumlu Görüş Verilen Denetim Raporlarının İçerik Analizi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22 (3), 703-720.
- [6] Ayboğa, H. ve Aslanoglu, S. (2002). İşletmelerde Şüpheli Ticari Alacaklar ve Karşılıklarının Hesaplanmasında Perakende Satış Yöntemi, *Öneri Dergisi*, 5 (17), 53-67.
- [7] Azim, M.I. ve M. U. Ahmed (2021). Audit Conservatism or Opinion Shopping? Audit Reporting Challenges in a Developing Country, *Accountancy Business and the Public Interest* 2021, 340-357.
- [8] Bilen, C.İ. ve Güler, S. (2019). Konkordato ve Alacakların Akıbeti, *Vergi Dünyası*, 38 (449), 81-97.
- [9] Borsa İstanbul'da Yer Alan İşletmeler. İnternet Erişim Adresi: <https://www.kap.org.tr/bist-sirketler>, İnternet Erişim Tarihi: 01.07.2023.
- [10] Carson, E., Fargher, N.L., Geiger, M.A., Lennox, C.S., Raghunandan, K. ve Willekens, M. (2013). Audit Reporting for Going-Concern Uncertainty: A Research Synthesis, *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 32, Supplement 1, 353- 384.
- [11] Church, B.K., Davis, S. M. ve McCracken, S. A. (2008). The Auditor's Reporting Model: A Literature Overview and Research Synthesis, *Accounting Horizons*, 22 (1), 69-90.
- [12] Chow, C.W. ve S.J. Rice (1982). Qualified Audit Opinions and Auditor Switching, *The Accounting Review*, 57 (2), 326-335.
- [13] Cordoş, G.S. ve Fülöp, M.T. (2015). Understanding Audit Reporting Changes: Introduction of Key Audit Matters, *Accounting and Management Information Systems*, 14 (1), 128-152.
- [14] Dızman, Ş. (2015). Finansal Yatırımların Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) ve Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) Kapsamında Muhasebeleştirilmesi, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 16 (1), 279-299.
- [15] Ece, O. ve Çadırcı, B.D. (2022). Denetim Rapor Türlerinin Firma Değeri Üzerindeki Etkilerinin Analizi, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 36, 131- 150.
- [16] Fındık, H. ve Şentürk, F. (2014). Ortaklık Yatırımlarının IAS/ IFRS'e Göre Finansal Tablolarda Sunulması, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 51 (597), 73-84.
- [17] Fidan, M.M. (2019). Ticari Alacaklarda Değer Düşüklüğü-TFRS 9 Finansal Araçlar Standardının Basit Yaklaşımı ve Vergi Usul Kanunu Karşılaştırılması, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 81, 37-58.
- [18] Firth, M. (2002). Auditor-Provided Consultancy Services and their Associations with Audit Fees and Audit Opinions, *Journal of Business Finance & Accounting*, 29 (5-6), 661-693.
- [19] Gönen, S. ve Güryel, A. (2016). Yatırım Amaçlı Gayrimenkullerin TMS 40 Kapsamında Muhasebeleştirilmesi, *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies* 2/3, 133-157.
- [20] Habib, A. ve Bhuiyan B.U. (2011). Audit Firm Industry Specialization and the Audit Report Lag, *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 20, 32-44.
- [21] Karapınar, A. ve Dölen, T. (2020). Bağımsız Denetim Raporlarında Kilit Denetim Konusu Açıklamaları: Türkiye Örneği, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 22 (4), 763-780.
- [22] Kaval, H. (2008). Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS/IAS) Uygulama Örnekleri ile Muhasebe Denetimi (3.Basım). Ankara: Gazi Kitabevi.
- [23] Kavut, F.L. ve Güngör, N. (2018). Bağımsız Denetimde Kilit Denetim Konuları: BİST-100 Şirketlerinin 2017 Yılı Analizi, *Journal of Accounting Institute*, 16 (59), 59-70.
- [24] Kaya, U. ve Dinç, E. (2007). Türkiye Muhasebe Standartlarına Göre Maddi Duran Varlıkların Değerlenmesi ve Muhasebeleştirilmesi, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (2), 343-364.
- [25] Krishnan, J., J. Krishnan ve R.G. Stephens (1996). The Simultaneous Relation Between Auditor Switching and Audit Opinion: An Empirical Analysis, *Accounting and Business Research*, 26 (3), 224-236.
- [26] Maliye ve Hesap Uzmanları Derneği (2013). Denetim İlke ve Esasları (5. Basım) , İstanbul: Acar Basım ve Cilt San. Tic. A.Ş.
- [27] Örtün, R., Kaval, H. ve Karapınar, A. (2007). Türkiye Muhasebe- Finansal Raporlama Standartları, Ankara: Gazi Kitabevi.
- [28] Özveren, C. ve Türe, A. (2021). Türkiye'de Bağımsız Denetim Raporları: 2016-2020 Yılları Arası Bir İnceleme, *Hitit Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (2), 429-441.
- [29] Rusmin, R. ve Evans, J. (2017). Audit Quality and Audit Report Lag: Case of Indonesian Listed Companies, *Asian Review of Accounting*, 25 (2), 191-210.
- [30] Sekizsu, B. ve Ertaş, F.C. (2018). Şirketlerin Bağımsız Denetim Raporlarının Analizi: Borsa İstanbul'da Bir Araştırma, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Ekim, 43- 64.
- [31] Selimoğlu, S.K. ve Uzay, Ş. (2011). Muhasebe Denetimi (3. Basım), Ankara: Gazi Kitabevi.
- [32] Sevilengül, O. (2007). Genel Muhasebe (13. Basım), Ankara:Gazi Kitabevi.
- [33] Sevilengül, O. (2020). Muhasebede Karşılıklar, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 22 (1), 21-37.
- [34] Sevim, U. ve Paça, M. (2022). İşletme Sürekliliği Varsayımının Finansal Raporlar Ve Denetim Raporları Çerçevesinde Değerlendirilmesi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9 (2), 917-939.
- [35] Sultana, N., Singh, H. ve Mitchell Van der Zahn, J-L.W. (2015). Audit Committee Characteristics and Audit Report Lag, *International Journal of Auditing*, 19, 72-87.
- [36] TMS 2: Stoklar Standardı
- [37] Uyar, S. ve Çelik, M. (2009). İMKB'nda İşlem Gören Şirketlerin Görüşlerinin ve Denetim Raporlarının Denetim Şirketleri Açısından Araştırılması, *The Journal of Accounting and Finance*, 41, 140-156.
- [38] Yaşar, A. ve Çetin, E. (2023). BİST Şirketleri Bağımsız Denetim Raporlarının Sorumlu Denetçi Cinsiyeti Yönünden İncelenmesi, *Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi*, 6 (1), 84-94.